

ב'פעמים' 38 עשרה מאמרים על נושאים שונים, אשר מבחינת התקופה רובם דנים בימי-הביניים ומבחינה רגיונאלית – בצפון-אפריקה.

□ ד"ר ניקולאס דה לאנג' סוקר את ההיסטוריה הארוכה, יותר מאלפיים שנה, של השימוש בלשון היוונית בקרב היהודים. יהודים החלו להשתמש ביוונית במצרים ההלניסטית, זמן-מה לאחר הכיבוש בידי אלכסנדר מוקדון, ויצרו בה ספרות ענפה וחשובה בתחומים רבים. מאוחר יותר היתה היוונית בשימוש היהודים בקיסרות הרומית המזרחית וזו נמשכת עד היום, אם כי נותרו יהודים מעטים שזו לשונם. המחבר מרצה על ספרות רבנית באוניברסיטת קמברידג', אנגליה.

□ פרופסור אילן אלדר דן בפועלה של האסכולה הבלשנית שהעמידו יהודי ספרד המוסלמית בתקופת הראשית שלה (בשנות 950-1000 בקירוב), במיוחד בפועלם של מנחם בן סרוק ודונש בן לברט ותלמידיהם. פועלה של אסכולת הדקדוק האנדלוסית בכללותה, שנמשך כמאתיים שנה, הוא הפרק החשוב ביותר בתולדות הבלשנות היהודית בימי-הביניים. המחבר מרצה ללשון עברית באוניברסיטת חיפה.

□ ד"ר מנחם בן-ששון בוחן את הקשרים המוסדיים בין קהילות ישראל במגרב למרכז בארץ-ישראל מזה ולמרכז שבבבל מזה, בין המאה ה-9 למאה ה-11. אף כי היה לארץ-ישראל מעמד מרכזי בתודעת המגורבים והם היו מעורבים בעשייה הפוליטית בו, הרי המרכז שבה לא נחשב בעיניהם כבעל סמכות רוחנית יתרה ויחסם אליו היה מחוותי בלבד, שמקורו במה שהיא מסמלת במסורת היהודים. לעומת זאת יחס המגורבים למרכז בבבל היה הן תפקודי, בשל הזדקקותם לעיתים לגאוני בכל בענייני הלכה, והן מחוותי. המחבר מרצה בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים.

□ ד"ר צבי גרונר דן בסוגי השאלות שנשלחו מקהילות היהודים במגרב אל גאוני בבל מן המאה ה-9 עד המאה ה-11, כדי להסיק על הפעילות הלימודית, הספרותית והתרבותית בקהילות הללו. מדיונו הוא גם מסיק, שקהילות המגרב לא ראו בגאוני בכל תחליף לרבניהם המקומיים או סמכות על רבנית, שכן מקהילות אלו כמעט לא הפנו אליהם שאלות הלכיות בענייני יום-יום, אלא ראו בהם מעין דיינים ובוררים וכן פרשנים מוסמכים של טקסטים תלמודיים.

המחבר, ראש היחידה ללימודי תלמוד, מרצה בחוג למחשבת ישראל באוניברסיטת חיפה.

□ יוסף אביב"י מפרסם מתוך כתבי-יד תעודה, המתפרסמת לראשונה, על מגורשי ספרד במראכש שבמארוקו. המקורות הידועים על יהודי מארוקו לאחר הגירוש רובם דנים בקהילת פאס ואלו על הקהילות האחרות בארץ זו ידוע מעט מאוד, בכך ייחודה של התעודה המתפרסמת כאן והעניין שבה.

המחבר עוסק במחקר במסגרת מכון בן-צבי, ירושלים.

כאן המקום לציין, כי לקראת ציון 500 שנה לגירוש ספרד מתוכננת שורה של פרסומים ומפעלים על-ידי מכון בן-צבי. מאמר זה ב'פעמים' הוא אך סנונית ראשונה ויהיה לו המשך בפרסומים נוספים.

□ ד"ר שמעון שטובר דן בפעילותם של החוכרים היהודים במצרים בתקופה העות'מאנית. כבני מיעוט עוררו החוכרים היהודים קינאה מצד מוסלמים והיו חשופים להתנגשויות גם עם מתחריהם הנוצרים. פעילותם גם עוררה בעיות בתוך הקהילה היהודית הן בשל התחרות החריפה על קבלת הזכינות לחכירות והן בשל האלימות שציינה את פעילותם של חלק מהחוכרים. סוגיה מעניינת היא היחסים בין הרכנים לחוכרים, על יחסי התלות שבהם.

המחבר כתב על מפעלו ההיסטוריוגרפי של ר' יוסף סמברי, כעבודה לקבלת התואר ד"ר מטעם האוניברסיטה העברית בירושלים.

□ פרופסור קנת בראון דן בקשר שבין אמונתם הדתית של יהודי מארוקו והשתתפותם בתרבות של צליינות ובין תפקידם כסוחרים. בשני התחומים הם התאפיינו במידה מרובה של נידות. המחבר מצביע על גילויים של קשר בין חיי הדת של יהודים אלה — עלייה לרגל לארץ-ישראל או לאתרים מקומיים מקודשים — ובין פעילותם המסחרית. גם בקשרים בין יהודי מארוקו לארץ-ישראל היה שילוב של הבטים דתיים ומסחריים.

המחבר מרצה על אנתרופולוגיה חברתית באוניברסיטת מאנצ'סטר באנגליה.

□ פרופסור שמעון שורצפוקס דן בעלייה מצפון-אפריקה, ובמיוחד מאלג'יריה, לארץ-ישראל, למן כיבוש אלג'יר בידי הצרפתים בשנת 1830 עד פרוץ מלחמת-העולם הראשונה. עד שנת 1860 בערך היו יוצאי אלג'יריה רוב העולים מן המגרב לארץ, מאוחר יותר עלה בהדרגה מספרם היחסי של יהודי מארוקו. חסותה של צרפת העניקה יתרון גדול לעולים מהמגרב, ואמנם היו גם יהודים ממארוקו, נוסף לאלה מאלג'יריה, שביקשו להנות ממנה, אך הנציגות הצרפתית לא התלהבה מכך. עוד יצוין, כי המחבר לא מצא בתיעוד שבדק רמז לציפייה משיחית כגורם שעורר עלייה מן המגרב בתקופה זו.

המחבר מרצה על היסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

□ פרופסור יהודה רצהבי מפרסם תעודות חדשות על פעילות המוסדות הציוניים לגיוס תרומות כספים בתפוצות, לבניית בתים לעולי תימן בארץ בשנת תרע"ג. המחבר הוא מרצה על ספרות עברית באוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

□ ד"ר דן מנור מברר את נוסחיו השונים של החיבור 'מנחת יהודה' לר' יהודה בן-ער, מגדולי חכמי מארוקו במאה ה-17, ודן ביסודות אחדים במשנתו העיונית: זיקתו לספרות ההגות היהודית בימי-הביניים, דיונו בתורה ובמצוות וכן הסבריו לטעמי המצוות.

המחבר מרצה על מחשבה יהודית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

העורך

